

نفر اول معماری آسیا در کاشان

گفت و گو با «شیما شایگان» بانوی معمار ایرانی که توانست نشان طلای «جایزه معماری قاره‌ای آسیا» در بخش مرمت و احیاء به خاطر بازسازی یک خانه تاریخی در کاشان از آن خود کند

مجید حسین زاده | روزنامه‌نگار

پرونده

«جایزه معماری قاره‌ای آسیا 2۸» تلاشی برای شناسایی و قدر دانی از معمارانی است که در ایجاد و طراحی ساختمان‌ها و شهرهای آسیا که از مکان‌های فرهنگی و جغرافیایی ویژه آن‌ها سرچشمه می‌گیرند و دارای ویژگی‌های متناسب به آن هستند، مشارکت داشته‌اند. امسال رتبه نخست و نشان طلا در بخش مرمت و احیاء «جایزه معماری قاره‌ای آسیا 2۸» به شیما شایگان، هنرمند طراح و معمار ایرانی اهدا شد. داوران این دوره جایزه آسیایی که در دب‌امارات برگزار شد، نشان طلا در بخش مرمت و احیاء را به «شایگان» برای طراحی و اجرای خانه «رزاس» در شهر کاشان اعطا کردند. این دوره جایزه با موضوع «معماری زمینه‌محور نوآورانه در قاره‌ها» بود که بر معماری باز زمینه‌سازی نوآورانه و متناسب با شرایط فرهنگی، اجتماعی و جغرافیایی تمرکز دارد. به بهانه کسب این افتخار آفرینی، در پرونده امروز زندگی‌سلام با این بانوی معمار و هنرمند درباره چالش‌های مرمت یک خانه تاریخی در کاشان، مدت زمان این پروژه، جایزه‌ای که برنده شده و... گفت و گویی داشتیم که در ادامه خواهید خواند.

این جایگاه خانه قاجاری ۲۵ ساله بود

این معمار در ابتدای صحبت‌هایش درباره این پروژه می‌گوید: «برای توضیح اولیه درباره مرمت این خانه تاریخی باید بگویم که استاد سیداکبر حلی از پیش‌کسوتان مرمت کار کاشان که در این شهر خیلی معروف هستند و در مرمت بیش از ۲۵۰ خانه تا امروز مشارکت داشتند، در این طرح هم به کمک زیادی کردند. کارفرمای ما هم در این پروژه بسیار آدم روشنگر و اهل همکاری بودند. آن‌ها خیلی پذیرای طراح‌های پیشنهادی ما بودند چیزی که الان متأسفانه خیلی آدم‌ها با آن مقابله می‌کنند چون می‌گویند ما خودمان بلدیم که طراحی کنیم؛ اما طراح بودن به صورت تخصصی خیلی باتصورات آن‌ها متفاوت است. درباره این پروژه که جایزه معماری قاره‌ای آسیا برده‌ام، باید بگویم یک ساختمان قاجاری ۲۵۰ ساله است که تقریباً در آستانه تخریب بود.»

مرمت آن تقریباً ۳ سال طول کشید

«شایگان» درباره وضعیت این خانه قبل از مرمت و احیاء آن می‌گوید: «تقریباً می‌شود گفت در حال تخریب بود. بیشتر سقف‌هایش ریخته بود و وضعیت خطرناکی داشت. تا این که یک زوج این خانه را خریدند و تصمیم به مرمت آن گرفتند. سپس از ما برای طراحی‌اش کمک خواستند. درباره مدت زمانی که این مرمت زمان برد اگر بخواهیم همه‌اش را سرجمع کنیم، تقریباً ۲ سال و لی کل پروژه‌اش از اول تا آخر نزدیک به ۳ سال طول کشید. به خاطر این که باید اول بنا حفظ می‌شد یعنی از تخریب شدن بیشتر جلوگیری می‌کردیم و بعداً می‌رفتیم سراغ مرمت.»

حفظ معماری سنتی- ایرانی خانه برای مان مهم بود

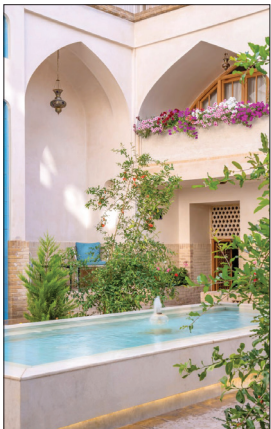
این معمار توانمند درباره ملاحظاتی که برای مرمت این خانه مورد توجه قرار داده، می‌گوید: «وقتی نوبت مرمت شد، هدف مان این بود که خانه به شکل اولیه‌اش برگردد؛ یعنی همه آن قسمت‌هایی که معماری‌اش پهلوی بود، پهلوی مرمت شد، آن قسمت‌هایی که قاجاری بود، قاجاری مرمت شد و... در ادامه رقتیم سراغ طراحی داخلی‌اش که در آن هم خیلی سعی کردیم از همان عناصر معماری سنتی ایرانی که داریم، استفاده کنیم اما مقدار کمی آن را تغییر دادیم تا بویی از معماری معاصر هم در آن باشد؛ چون بالاخره آدم‌هایی که الان دارند از این جا استفاده می‌کنند آدم‌های دوره معاصرند؛ ولی از هیچ مصالحی که در واقع مخالف این قضیه باشد، استفاده نکردیم. یعنی مثلاً ما اگر دیواری خشتی بوده، به همان شکل مرمتش کردیم. اگر چوب مثلاً در سقف‌ها به عنوان تیر به کار برده می‌شده، از همان وسایل استفاده کردیم و حتی از گچ و خاک به همان نسبتی که قدیم‌ها استفاده می‌شده، بهره بردیم.»

حمام را هم به شکل قدیم مرمت کردیم

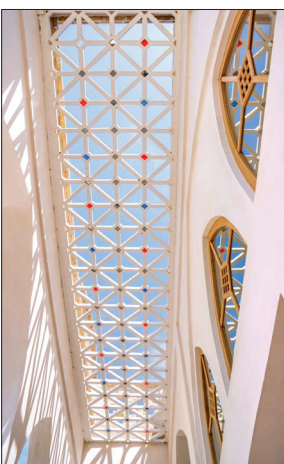
او درباره یکی از خاص‌ترین بخش‌های این خانه برای مرمت می‌گوید: «در مرمت بخش داخلی خانه، حمام آن را هم مانند حمام‌های قدیمی بازسازی کردیم. در واقع از همان نوری که در حمام‌های قدیمی داشتیم که از سقف نورگیری می‌شد، استفاده کردیم. همچنین در بالای حمام یک نیم کره شیشه‌ای گذاشتیم که وقتی نور وارد آن جا می‌شود، کف حمام یک ردی شبیه موج آب می‌اندازد. در این حمام مرمت شده وقتی که شما در فضای نیم دایره ایستاده اید و مشغول دوش گرفتن هستید، در بالای سرتان آسمان آبی کاشان را می‌بینید که معمولاً بدون آلودگی است. این اتفاق، حمام کردن را خیلی لذت‌بخش می‌کند.»

فواره شیشه‌ای هم کار جدیدی است

«شایگان» درباره حوض این خانه که چشم‌نواز طراحی شده است، می‌گوید: «این خانه دو تأثیر دارد که از بالا به وسط یک جوی می‌ریزد. سپس از آن جا وارد یک حوض می‌شود که فواره آن شیشه‌ای است و یک کار جدید محسوب می‌شود. همچنین خود حوض سفید رنگ است که تا حالا در کاشان در هیچ خانه سنتی از این سنگ برای حوض استفاده نشده است. حوض هم حالت لبریز دارد؛ یعنی در شب احساس می‌کنید یک آینه گذاشته شده روی آن و همه چیز انعکاس پیدا می‌کند. یک نکته جالب دیگر پله‌های فلزی این خانه است که به سمت بام می‌رود. این پله‌ها چون قبلاً تخریب شده بودند معلوم نبود که ارتباط اهالی با پشت بام به چه صورت بود، ما برای این که به محاطبمان بگوییم که در واقع این پله‌ها به بنا اضافه شده و اصلاً نمی‌دانیم که در واقع پله قبلی به چه صورت بوده، آن را به شکل مدرن اجرا کردیم.»

سقف را شبیه دوک‌های شعرافی طراحی کردیم

«این خانه در محله‌ای قرار گرفته که قرار است به زودی ثبت ملی شود». این معمار ایرانی با این مقدمه می‌گوید: «در این محله، کارگاه‌های شعرافی قدیم کاشان قرار گرفته است. شعرافی یکی از صنایع دستی ایران است. به موی انسان یا حیوان «شعر» گفته می‌شود و در اصطلاح بافندگی، شعر نوعی پارچه است که با موی ابریشم و با دستگاه بافندگی چهاررودی بافته می‌شود. بنا بر این چون پارچه‌های شعرافی را در این محله می‌بافتند، ما از دوک که در شعرافی استفاده می‌شده الهام گرفتیم و سقف جدیدی را با ترکیب قوس‌ها طراحی کردیم که خیلی فضا را دل‌باز و زیباتر کرد. همچنین از کاربردی‌ها استفاده کردیم، کاربردی‌های قدیمی ولی شلوغ‌شان نکردیم چون خانه ساده بود و ما سعی کردیم همان سادگی را حفظ کنیم. همچنین در این خانه بیشتر چیزها یعنی تقریباً می‌شود گفت همه چیزها دست‌ساز است. مثلاً تمام سفال‌هایی که به کار برده شده، همه دست‌ساز ساخته شده است.»

هر اتاق این خانه یک شگفتی دارد

برنده «جایزه معماری قاره‌ای آسیا 2۸» درباره اتاق‌های این خانه می‌گوید: «هر اتاق این خانه یک نکته شگفت‌انگیز دارد. مثلاً هر اتاق یک تم رنگی دارد و طراحی‌اش متفاوت است. مثلاً در یکی از سقف‌ها، یک سری نورهای ریزی کار شده که شبیه ستاره است. انگار شب که شما مثلاً می‌خواهید، آن‌ها بالای سرتان مثل ستاره‌ها به شما می‌تابد. خیلی از این نکته‌های کوچک در معماری این خانه هست. حتی مثلاً ما تمام کف‌سازی با آجرها طراحی کردیم و دانه‌دانه بردیم، اندازه کردیم و جای دادیم تا به معماری پایبند باشیم. درباره ورودی خانه، شبیه کوچه‌باغ‌های کاشان طراحی‌اش کردیم که کوچه‌های باریکی دارد، یک سایات بالایش دارد ولی قرار دادن دو آینه روبه‌روی هم باعث شدیم که یک گشایشی در فضا به وجود بیاید. پذیرش هم یک اتاق کوچکی بود که هیچ جذابیت خاصی نداشت. ما با استفاده از آجرها و ریتیم آن‌ها که بین‌شان کاشی‌های آبی‌رنگ خیلی زیبایی کار شده، حس و حال فضا را تغییر دادیم. در فضای لابی‌اش یک آینه کاری بزرگ به ارتفاع دو متر و خرده‌ای دارد که تماشا را خودم آینه‌کاری کردم. درباره ده‌ها هم باید بگویم برای اولین بار است که به این شکل طراحی شده است. تا حالا نرده‌ها به این شکل نبوده یعنی جای دیگری نمونه‌اش دیده نشده. روی‌شان سفال‌هایی طراحی کردیم که انگار مانند دانه‌های تسبیح به همدیگر وصل شده است.»

ار دیبهشت امسال هم جایزه معماری ایران را بردم

او دانش‌آموخته رشته معماری در مقطع کارشناسی ارشد از دانشکده هنرهای زیبای دانشگاه تهران است و ار دیبهشت ۱۴۰۳ هم در شانزدهمین جایزه معماری ایران، موفق به کسب رتبه اول حفاظت و احیاء سوسی‌مجله معماری ساختمان شده است. خودش در این باره می‌گوید: «در ایران هر ساله چند مجله معماری هستند که سردمدار برگزاری چنین مسابقاتی‌اند. یکی از آن‌ها مجله معماری ساختمان است که در ار دیبهشت ماه این مسابقه را برگزار کرد و من در بخش مرمت اول شدم. مسابقه آسیا هم که ۲۶ نوامبر در دب‌وبین کشورهای آسیایی برگزار شد و در بخش‌های مختلف مثلاً بخش معماری مسکونی، معماری تجاری و... بود. من در بخش مرمت بین کشورهای مختلف آسیا، نفر اول شدم.»

رزاس یک آجر لعاب‌دار در زمان هخامنشیان بوده است

او درباره اسم خاص این خانه یعنی «رزاس» می‌گوید: «رزاس یک آجر لعاب‌دار بوده در زمان هخامنشیان. در واقع یک پترن یا الگویی روی پای یکی از تندیس‌های آن دوره بوده که شبیه یک گل شش پر است. پنجره‌های این خانه به این صورت طراحی شده که یک سمت گل وقتی پنجره بسته می‌شود، تکمیل می‌شود. وقتی هم پنجره باز است، نصف گل یک سمت و نصف دیگرش آن سمت قرار گرفته است. در بادگیر این خانه هم ما در واقع از الگوی همین گل استفاده کردیم. در ضمن، این بادگیر کاملاً قابل استفاده است یعنی فقط تزئینی نیست.»

حافظه زیبای شهرها

چرا مرمت و بهره‌برداری از خانه‌های تاریخی به عنوان هتل بوتیک و... خدمت به هویت شهری است؟

سید مصطفی صابری | روزنامه‌نگار

خانه‌های تاریخی از یزد و اصفهان، تا شیراز و مشهد، هر کدام قصه‌های زیادی دارند؛ معدودی از آن‌ها این فرصت را دارند که مرمت شوند و به شکل تازه‌ای مورد بهره‌برداری قرار گیرند. خانه‌هایی که حافظه زیبای شهرها هستند و اگر مهجور باقی بمانند، هیچ کس خبری از آن‌ها نمی‌گیرد. همین حالا در شیراز بخشی از بافت تاریخی درگیر چالش‌های جدی است؛ در مشهد برخی از خانه‌های تاریخی چنان مهجورند که انگار اگر خوب به ملودی که از آن‌ها برمی‌خیزد گوش دهیم چیزی جز حزن نمی‌شنویم. خانه‌هایی که در گوشه و کنار کشور چه از جانب مردم، چه از طرف مسئولان نادیده گرفته شدند؛ نهایت اتفاق آن بوده که ثبت ملی شده باشند و یک نفر هم در ورودی خانه حاضر باشد تا از بازدید کنندگان هزینه‌ای برای بلیت بگیرد. بماند که بسیاری از خانه‌ها حتی در همین اندازه هم توجهی جلب نکردند. خانه‌های تاریخی گذرگاه هستند؛ مثل یک ماشین زمان که ما را به دل هنر، معماری و زندگی مردمی در سال‌های نه چندان دور می‌برند. حالا اگر خانه مرمت نشده باشد؛ رفت و آمدی نباشد و توجهی دریافت نکند بعید نیست بیماری‌اش هم به چشم نیاید؛ آسیب‌هایش را هیچ‌کس نفهمد و ناغافاً یک آسیب بزرگ از پای در بیاید. اما وقتی مرمت شود، زیبا و استوار، مردم‌دار در عصر نماهای رومی زشت و بی‌هویت، در روزگار سنگ‌ها و آجر سفال‌ها و نور مخفی‌های بی‌ریخت، به فستیوالی از هنر، رنگ و اصالت می‌برد و بی‌دلیل نیست که می‌گویند دنیا اصالت را می‌ستاید. موضوعی که در همین افتخار آفرینی بانوی معمار کشورمان جلوه‌گری می‌کند. عنوانی که حاصل تلاش ایشان، دغدغه‌هایی که باعث دعوت به همکاری او شده و از همه مهم‌تر اصالت معماری ماست. اصالتی که چشم‌ها را خیره می‌کند. این عنوان و توجه جهانی به مرمت خانه‌های تاریخی در کاشان ضرورت توجه بیشتر به بناهای تاریخی در گوشه و کنار کشور را بیشتر می‌کند. خانه‌هایی که حکم حافظه شهرها را دارند و بدون آن‌ها شهر انگار آرزایمر دارد. چه بسا خانه‌های تاریخی که می‌توانند بهانه جذب گردشگر باشند؛ گردشگری که از آن خانه‌های زیبا و قدیمی رنگ می‌پذیرد؛ گردشگری که کاشی‌های زیبا، شیشه‌های رنگی و سقف‌های بلند معماری ما تحسینش را به همراه خواهد داشت و البته تاملش را. تامل به این که چه شد از ریشه‌های مان جدا شدیم؟